

BƯỚC ĐẦU TÌM HIỂU TÍNH CÁCH NGƯỜI HUẾ QUA VĂN HOÁ CỦA XỨ HUẾ

Phùng Đình Mẫn

Đại học Huế.

Tính cách dân tộc, cũng như tính cách của con người một khu vực, một địa phương được xem như là những đặc điểm tâm lý bền vững được hình thành qua hoạt động lao động sản xuất, hoạt động sống hàng ngày và nó gắn rất chặt chẽ với đời sống văn hoá của địa phương, của khu vực và của dân tộc đó.

Nghiên cứu những đặc điểm tâm lý của người Huế nói chung và tính cách của người Huế nói riêng là vấn đề còn rất ít được nghiên cứu một cách chính thức từ góc độ của khoa học tâm lý, nếu không nói là chúng ta vẫn còn chưa có những nghiên cứu như vậy. Song, đây lại là vấn đề nghiên cứu rất cần thiết. Nó có ý nghĩa thiết thực cho việc giáo dục, phát triển kinh tế - xã hội của thành phố cố đô này. Chúng ta cần phát huy những nét tính cách tích cực và khắc phục những nét tính cách hạn chế trong bối cảnh phát triển kinh tế xã hội của Huế hiện nay.

Tính cách con người Huế được phản ánh qua nhiều khía cạnh khác nhau của đời sống văn hoá. Mặt khác, cần nhấn mạnh rằng, các tiếp cận nghiên cứu tâm lý qua văn hoá là một trong những cách tiếp cận cơ bản nhất của Tâm lý học dân tộc. Không thể nghiên cứu tâm lý dân tộc, một địa phương mà lại tách rời văn hoá của dân tộc và địa phương đó.

Khi nói đến văn hoá Huế nhiều nhà nghiên cứu đã dành cho những đánh giá đặc biệt và những ngôn từ đẹp đẽ. Tác giả Nguyễn Văn Mạnh cho rằng văn hoá Huế là điển hình cho sự khéo léo, tinh tế, cầu kỳ. Văn hoá Huế tinh tế không chỉ trong các công trình kiến trúc lớn (cung điện, lăng tẩm...), mà cả trong ca, múa, nhạc, ẩm thực. Khi nói về văn hoá ẩm thực Huế GS. Đinh Gia Khánh viết “Chúng ta ngắm mâm cỗ của một người nội trợ Huế thì có cảm giác như đang chiêm ngưỡng một mâm hoa; ở đó đường nét các loài hoa, màu sắc của chúng tạo nên sự hài hoà kỳ lạ”. Trang phục của người phụ nữ Huế cũng điển hình cho sự tinh tế, dịu dàng. Chiếc nón xứ Huế có dáng mỏng như tờ giấy, nhẹ nhàng như cánh nham, đẹp và bền được nhiều người ưa thích. Chiếc áo dài màu tím xứ Huế có vẻ đẹp khiêm nhường, dịu dàng và rất tinh tế.

GS. Phan Hữu Dật khi nói về văn hoá Huế đã thể hiện sự đồng cảm của mình với những nhận định trên và ông còn nhấn mạnh: “Hiếm có một dân tộc nào trên thế giới, hiếm có một vùng của đất nước nào trên địa cầu cũng như trong nước ta mà tính cách con người được cảm nhận độc đáo, phong phú, đa dạng đến kỳ lạ như xứ Huế. Ở đây chỉ cần đến thính giác thôi, qua giọng nói dịu dàng, nhỏ nhẹ của các cô gái, qua giọng hò mái nhì man mác, qua giọng nói riêng biệt đầy kiêu cách ngộ nghĩnh của các mẹ tôn thất v.v... ta có thể biết ngay là đã đến xứ sở này”. Theo ông, văn hoá xứ Huế vừa tiếp thu được truyền thống văn hoá cội nguồn, lại vừa phát triển để đưa nó lên một tầm cao mới, làm rạng rỡ thêm cho truyền thống văn hoá dân tộc.

Có rất nhiều nghiên cứu về văn hoá Huế, trong khuôn khổ bài viết này không thể trình bày hết được, mà chỉ nêu ra một số nghiên cứu để minh hoạ cho tính tiêu biểu và đặc sắc của văn hoá Huế. Điều chúng tôi quan tâm và muốn phân tích ở đây là văn hoá Huế đã ảnh hưởng như thế nào đến tính cách của người Huế. Ở đây cần nói rằng, văn hoá góp phần hình thành nên các nét tính cách của con người, nhưng mặt khác chính tính cách con người lại góp phần tạo nên bản sắc riêng của văn hoá của một dân tộc, một vùng miền.

Về tính cách của người Huế chúng ta có thể thấy một số nét tính cách đặc trưng sau:

1) Người Huế là những người *thanh lịch, tế nhị, dịu dàng*, người Huế *dung dị, tinh tế và trầm lắng*. Đây là một nét tính cách rất đặc trưng của người Huế. Nét tính cách này không chỉ thể hiện trong ứng xử hàng ngày từ gia đình đến nơi công sở, nơi công cộng. Nhà nghiên cứu văn hoá GS. Ngô Đức Thịnh cho rằng con người Huế không hướng đến sự sặc sỡ, ồn ào (Ngô Đức Thịnh, 2006). Đến Huế, chúng ta không bắt gặp sự ồn ào, náo nhiệt như ở thành phố Hồ Chí Minh, Hải Phòng hay thành phố Biên Hoà. Chúng ta bắt gặp những giọng nói nhỏ nhẹ, khiêm nhường và giàu tình cảm của người Huế trong các cơ quan, trường học, đến đường phố... Du khách đến Huế không thể không có ấn tượng và không thể không lắng đọng trong tâm trí về cách xưng hô của các cô gái Huế với những câu “vâng”, “ạ” nhẹ nhàng.

Sự tinh tế không chỉ thể hiện qua ứng xử, mà qua văn hoá ẩm thực (từ trang trí nơi ăn, món ăn, chế biến món ăn...), qua ăn mặc (tà áo dài màu tím, chiếc nón xứ Huế...), qua kiến trúc, qua các loại hình văn hoá phi vật thể (ca, múa, nhạc...) như chúng ta đã có dịp đề cập ở trên.

Chúng ta có thể lý giải những nét tính cách này qua nhiều yếu tố. Từ góc độ của Tâm lý học dân tộc ta thấy: tâm lý dân tộc nói chung và các nét tính cách nói riêng bị ảnh hưởng rất nhiều của điều kiện tự nhiên, khí hậu. Một số nhà nghiên cứu cho rằng ở những nơi khí hậu nóng bức thì con người lại có tính hiền lành. Điều này có thể còn phải trao đổi thêm, song có một thực tế là thiên nhiên đẹp đẽ của xứ Huế đã là một yếu tố tạo nên nét tính cách tinh tế, dịu

dàng của khu vực này. Nói đến Huế là nói đến một vùng “Sơn thủy hữu tình”, thơ mộng, được kết hợp hài hoà giữa đồi núi - đồng bằng - biển. Một vùng đất nên thơ “Đường vô xứ Huế quanh quanh, non xanh nước biếc như tranh hoạ đồ” (GS. Ngô Đức Thịnh, 2006).

Một yếu tố khác góp phần tạo nên sự tinh tế và dung dị của tính cách Huế đó là Huế là “vùng đệm” giữa hai nền văn hoá, vùng “phên dậu”, vùng “biên viễn” giữa hai quốc gia Đại Việt - Chăm Pa - nơi diễn ra giao lưu văn hoá sống động Việt - Chăm (GS. Ngô Đức Thịnh). Theo GS. Phan Hữu Dật, văn hoá Huế là sự kết hợp của nhiều văn hoá khác nhau như: văn hoá Chăm, văn hoá Phật giáo, văn hoá Hán và đôi chút văn hoá phương Tây.

Văn hoá Huế và tính cách của người Huế còn bị ảnh hưởng của một vùng trung tâm chính trị của chế độ phong kiến. Huế là kinh đô của Vương triều Tây Sơn và triều Nguyễn. Vai trò của một kinh đô - trung tâm chính trị, kinh tế và văn hoá của đất nước cũng góp phần quan trọng tạo nên nét thanh lịch, thị hiếu thẩm mỹ và trình độ văn hoá cao của người Huế. Theo GS. Ngô Đức Thịnh, tính cách Huế phải chăng là sự kết hợp giữa cái thô phác, tĩnh lặng của vùng biên viễn với cái nhuần nhuyễn, sôi động của trung tâm (Ngô Đức Thịnh, 2006).

2) Một nét tính cách tiêu biểu nữa của người Huế là sự *chùng mực*. Sự chùng mực của người Huế thể hiện ở chỗ không thái quá, cũng không ít quá. Điều này dường như được thể hiện trong nhiều khía cạnh của cuộc sống. Nếu như trong giao tiếp người Nam Bộ cởi mở, không cần các nghi thức cầu kỳ và thoải mái, người dân vùng đồng bằng Bắc Bộ nhiều khi quá chú ý đến các nghi thức trong giao tiếp, ứng xử, thì người Huế trong ứng xử lại không quá ồn ào, vừa phải, không lạnh lùng, nhưng vẫn dằm thắm và sâu lắng. Tiếp xúc với người Huế ta cảm nhận được tình cảm chân thành, sâu sắc và sự hiếu khách. Tất cả những sắc thái tình cảm đó được thể hiện một cách có chừng mực đến mức độ vừa đủ. Nếu chúng ta vào một nhà hàng ở Huế chúng ta sẽ bắt gặp những người phục vụ lúc nào cũng thông dong, từ tốn, dường như không bận tâm lắm đến sự sốt ruột của khách hàng. Điều này khác hẳn với phong cách phục vụ của các nhà hàng ở thành phố Hồ Chí Minh, Hà Nội, Hải Phòng hay một số nơi khác - nơi những người phục vụ ở đây luôn tất bật, vội vàng và rất đơn dả với khách. Đó cũng phản ánh sự chùng mực của người Huế. Dường như cơ chế thị trường không ảnh hưởng nhiều đến nét tính cách này của người Huế và có lẽ chính do nét tính cách như vậy mà người ta ít cảm nhận sự sôi động của cơ chế thị trường ở mảnh đất cố đô này.

Nhiều nhà nghiên cứu còn cho rằng sự chùng mực trong tính cách của người Huế còn thể hiện qua nhu cầu thẩm mỹ, đến các nhu cầu âm thực của đời sống. Trong ăn mặc, người Huế không chọn những màu có sắc thái mạnh, quá sặc sỡ. Theo GS. Phan Hữu Dật, khi chọn các văn hoa trên áo dài, người phụ nữ

Huế không thích loại hoa to, hoa tương phàn, sặc sỡ, mà thích loại hoa nhỏ, điểm một vài bông đậm hay nhạt hơn màu áo một chút. Món chè của Huế ngọt vừa phải, chứ không ngọt lịm hay ngọt lừ. Trong ăn mặc, người Huế thích trang phục kín đáo, nghiêm túc, thùy mị. Có lẽ chiếc áo dài Huế là một biểu hiện khá rõ nét của tính vừa phải. Áo dài Huế không ngắn như kiểu áo Sài Gòn, nhưng cũng không dài như kiểu áo của Hà Nội. Đường xẻ của áo không cao đến mức hở hang, cũng không quá bịt bùng để không thể hiện được nét duyên dáng của cơ thể.

Điều hò mái nhì của Huế cũng là biểu hiện của nét tính cách chừng mực của người Huế. Nó hơi buồn buồn, nhưng không tới mức bi ai, quá sầu muộn. Nó không quá ôn ào như nhạc của phương Tây. Điều này phù hợp với tâm hồn và tính cách của người Huế.

3) Một nét tính cách nữa của người Huế là sự *hài hoà và hoà đồng với thiên nhiên*. Trong cuộc sống, người Huế luôn biết kết hợp hài hoà giữa cái truyền thống và hiện đại, giữa xưa và nay.

Khi nghiên cứu kiến trúc của Huế ta thấy các kiến trúc như kinh thành, đền đài, lăng tẩm, nhà cửa... hoà quyện với thiên nhiên thơ mộng của sông suối, núi rừng, bãi bồi của Huế. Người ta đã nhận xét: Huế là thành phố của nhà vườn. Ở đây, kiến trúc, con người và thiên nhiên hoà quyện với nhau. Kiến trúc Huế không chỉ hoà quyện kết hợp hài hoà với thiên nhiên, mà nó còn phản ánh một triết lý sâu xa của người Huế, phản ánh tâm lý hướng nội, suy tư. Con người gửi gắm tình cảm của mình vào cây cỏ, hoa lá.

Có lẽ sự hoà đồng và hài hoà đó cũng góp phần làm nhấn thêm nét tính cách có chừng mực của người Huế. Và mặt khác, sự chừng mực của người Huế cũng tạo nên sự hài hoà cao trong cuộc sống của họ.

Có thể nói những nét tính cách tiêu biểu của người Huế là kết tinh của nhiều yếu tố như: thiên nhiên, kiến trúc, điều kiện lịch sử, văn hoá truyền thống và hiện đại... Những nét tính cách này góp phần làm nên một xứ Huế rất riêng, rất dễ gây ấn tượng sâu sắc và sự thiện cảm với những ai đến Huế và tiếp xúc với người Huế.

Tài liệu tham khảo

1. Phan Hữu Dật. *Một số vấn đề về dân tộc Việt Nam*. NXB Đại học Quốc gia Hà Nội, 1992.
2. Nguyễn Văn Mạnh. *Mối quan hệ giữa văn hoá và văn minh đô thị Huế*. Tạp chí Dân tộc học số 4 - 2006.
3. Ngô Đức Thịnh. *Văn hoá, văn hoá tộc người và văn hoá Việt Nam*. NXB Khoa học xã hội, 2006.
4. Trần Quốc Vương. *Văn hoá Huế trên dặm dài lịch sử* trong cuốn "Văn hoá nghệ thuật trung Bộ". NXB Văn hoá dân tộc, Hà Nội, 1996.